

NEF'Î'NİN BİLİNMIYEN BİRKAÇ Şİ'RI

KEMÂL EDİB

Mi'mâr Mehmed'in Sultan Ahmed Câmîinde âbideleştirdiği san'at inceliğini, kasîdelerinde, gazellerinde, fahriyyelerinde, 'Urfî ve Enverî'nin ruhlarını imrendirecek farsça şiirlerinde, hattâ *Sihâm-i Kazâ*'sının öldürücü isâbetlerinde edâ ve müeddâ mi'mârîsinin olanca ihtişamıyla gösterebilen ve "*Kendi diliyle Hakkın belâsına uğruyan*," Nef'î de lâzım olduğu kadar tedkik edilmiş değildir¹. Kalemî, en az Dördüncü Murad'ın kılıcı kadar keskin olan² ve i'dâmı, müsebbib ve mürevviclerine ebedî bir leke teşkil eden Koca Hasankal'ali'ye dair yazılanlar, şurada burada basma kalıp birtakım lâflardan ibarettir. Eserleri Stylistique metoduyla incelendiği zaman görülür ki Nef'î, hattâ Bâkî'den de yüksek bir üslûb şâhikasıdır. Binaenaleyh Nâmık Kemâl'in *Tahrîb-i Harâbât*'daki itirâzına rağmen Ziyâ Paşa:

Bayram gibi bir har-î zemâne
Kıymış o yegâne-î cihâne

demekte, Fikret:

Fakat eyvâh çorak yerde akıp gitmişsin
sözleriyle yanıp yıkılmakta haklıdılar.

Bilinen eserleri:

1. *Türkçe Divân*³,

¹ Nef'î'nin kısa biyografisi için Bkz. Ord. Prof. Dr. F. Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, VII. fasikül, s. 387-396; *Ancyclopédie de l'Islam*, III, 961-962; *Riyâzî Tezkîresi*, Nef'î maddesi; Bursalı Tâhîr Bey, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, kısım II, s. 441; Prof. Dr. Ali Nihâd Tarlan, *Nef'î'nin Farsça Divânı tercemesi*-ne yazılan mukaddime; E. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, III. 252. v. s.

² Elimizdeki yazma *Divân*'ının zahriyyesinde Dördüncü Murad'ın Nef'î hakkındaki şu beytleri kayıtlıdır:

Gelün inşâf idelüm gözliyelüm miqdârı
Şâ'irüz biz diyerek lâf ü güzâfı koyalum
İdelüm bi-müze söz söylemeden istiğfâr
Dâmen-î Nef'î-i pâkize-edâyı dutalum
Biz kelâm uğrısıyuz kande o şâhib-devlet
Aña teslim idelüm emrine münkâd olalum.

Bunları söyleyen bir pâdişâhın ona nasıl kıydığını anlamak güçtür.

³ Bu *Divân*'nın basmaları şunlardır:

a) Mısır, Bulak: 1253.

b) Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul: 1269.

c) Taşvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1311 (Rahmetli Ebuzziyâ Tevfik Bey tarafından neşredilen bu basım, muhtasardır).

Türkçe Divân'ın Türkiye ve eenebi kütüphanelerinde müteaddid yazmaları mevcuttur. *Nef'î Divânı*'nın tenkidli ve karşılaştırmalı tab'ına ihtiyaç vardır.

2. *Farsça Dîvân*⁴,
3. *Sihâm-i Kazâ*⁵ dır.

Bizde kasîde üstâdı olarak tanılan Nef'î'nin gazelleri, hele tagazzül yoluyla kasfdeler arasında geçenleri eskilerin "yek-âheng," dedikleri üstün kalitedendir. Araştırmalarımız sırasında türkçe dîvânının basma nüshalarında bulunmayan, birçok yazma dîvânlarında rastlanmayan birkaç şi'irini elde ettik. Bunları unutulmaktan veya uzun zaman mechûl kalmaktan kurtarmak maksadiyle neşrediyoruz⁶:

I

Cân ü dil hâk-i reh-î tûsen-i dil-dâra fidâ⁷
Pâre pâre dil-i şad-pâre seg-î yâra fidâ
Çemen üzre görinen jâle degül bülbül ol
Eyledi can güherin ol gül-i gülzâra fidâ
Sen бүti deyre gelür diyüben ey rûh-i revân
Canların kıldı şanemler der ü dîvâra fidâ
Öleyin dîrileyin dünyide Circîs gibi
Günde biñ kez kılayın cânım o hunkâra fidâ
Nef'î yâ iki cihandâ budurur baş murâd
Ki idem cânımı ol şivesi bisyâra fidâ

Vezni: Fâ'ilâtün (Fe'ilâtün) / fe'ilâtün / feilâtün / fe'lün (fa'lün)
- . - - (. . - -) / . . - - / . . - - / . . - (- -)

⁴ Bu *Dîvân*'ın bellibaşlı yazma nüshaları şunlardır:

a) Fâtih Millet Kütübhanesi — 'Âli Emîri Efendi Manzûm eserler kısmı: No. 455.

b) Fâtih Millet Kütübhanesi — Reşîd Efendi kısmı, No. 177.

c) İstanbul Üniversitesi Kütübhanesi — Türkçe yazmalar kısmı: No. 2790.

ç) İstanbul Üniversitesi Kütübhanesi — Türkçe yazmalar kısmı: No. 3046.

d) Ankara Umumi Kütübhanesi — Yazmalar kısmı: 37 (tasnif: 891. 5-1).

Bazı kısımları *Hazine-i Funûn*'da neşredilmiş olan farsça *Dîvân*'ı Sayın Prof. Dr. Ali Nihâd Tarlan tarafından türkçeye çevrilmiştir. (Bkz. Selâmi Sertoğlu Kitabevi neşriyatından: Nümüne Matbaası, İstanbul 1945 (?).

⁵ Nef'î'nin *Sihâm-i Kazâ*'daki şiirleri için Ord. Prof. Dr. F. Köprülü: «Hicivlerine gelince, âhenk ve ihtişamiyle büyük şâirin eseri olduğunu derhal hatırlatan çok nâdir bazı parçalar istisnâ edilecek olursa, ekseriyeti mübtezel, çirkin, mânâsız ve çok defa âdi küfürlerle dolu kaba ve iğrenç manzûmeler teşkil ediyor» diyor. (Bkz. *Divan Edebiyatı Antolojisi*, VII. fasikül, s. 394). Bize göre: «âhenkli ve ihtişamlı» parçalar ekseriyeti teşkil eder; «mübtezel, çirkin ve mânâsız» olanlar nâdir, hattâ «çok nâdir» dir. Bu kabil şiirlerde şâirin haklı veya haksız olduğu değil, ifâdede gösterdiği kudret, beyt veya kıt'aya teksif ettiği esprit esastır. Nef'î bunda çok muvaffak olmuştur.

⁶ Âli ع ل nin *Münşeât*'ında Nef'î'ye yazılmış birkaç mektûb vardır ki çok hürmetkârânedir. (Bkz. yazma Münşe'ât-i Âli, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütübhanesi, No. 38718, Vr 22 b-23 b).

⁷ Fuzûlî'nin:

Bu gazeli Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Kütübhânesi'ndeki bir mecmûadan aldık. (Bkz. Mustafâ Çon kitapları: No. A 597/47153, Vr. 10 a).

II

Durma sâķi sebû-yi bâde getür
Zevķ-i Bezm-i Elesti yâde getür
Mey-i pür-ģişle tîredür dilümüz
Bize bir dil-rubâ-yi sâde getür
Çin-i ebrûya yok tahammülümüz
Dil-rubâ yî cebin-ģüşâde getür
Olma meftûn-i bâde-i Cemşid
Câmuñi bezm-i Keyķubâde getür
‘Ârif ol bir nühüfte nükte ile
Nice Bû-Cehli i’tikâde getür
Cebr-i nuķşâna bakma ey Nef‘i
Eksük alduñsa ger ziyâde getür

Vezni:

Fâ‘ilâtün (=Fe‘ilâtün) / mefâ‘ilün / fe‘ilün (fa‘lün)

— . — — (= .. — —) / . — . — / .. — (— —)

Bu gazeli, bundan evvelki gazeli aldığımız mecmûadan iktibâs ettik. (Bkz. Vr 10 a).

III

Hattûñ evşâfını bir vech ile tahrîr idemem
Dehenûñ sirrini bir nev’ ile taķrîr idemem ⁸
Leb-i can-bahşûñi bûs itmiş idüm vâķi‘ade
Bir şafâ eyledüm ey yâr ki ta‘bîr idemem
‘Âdet itdî dil-i dîvâne maķabbet resmin
N‘eyleyim çâre ne mu‘tâdumu taģyîr idemem
O şehûñ kulluģını cânuma minnet bilürin
Kendüme lâzım olan hîdmete taķşîr idemem
Düşdi fülk-i dil-i Nef‘i yine girdâb-i ğame
Çâre yok ‘azm-i kenâr itmege tedbîr idemem

Vezni : 1 No. lı gazel gibidir.

*Cânumuñ cevheri ol la‘l-i şeker-bâra fidâ

‘Umrümüñ hâşili ol şive-i reftâra fidâ

ma‘la‘lı gazeline nazîredir.

⁸ Nef‘i'nin aynı vezni ve kâfiyede

*Derd var dilde ğamüm ‘âleme ta‘bîr idemem

Fez-i ma‘nî o kadar kim yine tahrîr idemem*

Bu gazeli de bundan evvelki iki gazeli aldığımız mecmûadan istinsâh ettik. (Bkz. Vr. 10 b).

IV

Mâ'ilem cezbe-i didâra hem⁹ anı severin
 Kara bir çihrede ân olsa ben ânı severin
 Dilerin hüsni gibi hulki güzel cânı güzel
 Mntlaşā böyle olan şûh-i cihânı severin
 Severin zâhir ü bâtin göricek bir yârı
 'Arz-i hâlê meded olmazsa nihânî severin
 Sevmezin sevmezin ammâ sevicek maħbûbı
 Neredê var ise bir âfet-i cânı severin
 Ne kadar nâzük ü nerm olsa nigârı sevmem
 Ne kadar âfet-i cân olsa cüvânı severin
 İhtiyâr elde degül şûfi ne dirseñ di bañā¹⁰
 Severin hâşili¹¹ ol rûh-i revânı severin
 Çâre yok bir güzelı sevmemeğe ey Nef'î
 Saña lâzım mi dimek işte fülânı severin¹²

Vezni : I ve III No. lı gazeller gibidir.

Bundan evvelki gazellerin alındığı mecmûadan iktibâs edilmiştir.

matla'lı bir gazeli daha vardır ki matbû'dur. (Bkz. *Divân*, 1269 basımı, gazeliyyât kısmı, s. 22).

⁹ Bizdeki nüshada : ... ben. ...

¹⁰ Aynı nüsha : ... ne dirseñ bilmem.

¹¹ Aynı nüsha : Severin cân ile ...

¹² Bu gazel, Tuħfe sâhibi Muğlalı Şâhidî-i Mevlî (İbrâhîm Dede) nin şu gazeline nazîre olsa gerektir :

Hele ben dıyemizin şimdi fülânı severin
 Kimi gönlüm severin dirse ben anı severin
 La'l-i can-perveri her mürdeye can virdüğüçün
 Kendü cânım gibi ol rûh-i revânı severin
 Her kadeh başına bir bûsemi aldı dir imiş
 Söylesün sâki, bunuñ gibi yalanı severin
 Mütevellisi midür gönlümün ağıyar benüm
 Kimi sevme dir işe nisbeten anı severin
 Dil-berün gönli yoğ iken severin dıyemizin
 'Ârifem Şâhidî yem gönli olanı severin.

Şâhidî'nin bu gazelini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü Profesörü fâzıl ve muhterem Üstâd Dr. Feridun Nâfiz Uzluk'taki değerli bir mecmûadan aldık. Nakletme müsâadelerinden dolayı kendilerine teşekkür etmeği borç biliriz.

Bu taanzîr, Nef'î'ni Hz. Mevlânâ'yı övmekle kalmayıp Mevlî urefâsının eserleriyle mütevaggil olduğunu göstermesi bakımından da dikkate şâyândır.

Bkz. Vr. 11 a - b). Aynı mecmûada *Tiğî'nin* tahmîsi de vardır. Bu gazel, husûsî Kütübhanemizde bulunan yazma bir *Nef'i Divânı*'nda da kayıtlıdır.

V

Esdî nesîm-i can-fezâ canlandı erbâb-i çemen
 Güller geyûb la'lin kabâ güldü açıldı nesteren
 Murg-i seher kıldı hurûş gül nergis oldı çeşm ü gûş
 Servî salındı sebz - pûş ak sâde geydî yâsemen
 Kevser olub cûy-i revân Tûbâ nihâl-i gülsitân
 Her gûşe Cennetden nişân gülşen Behiştê ta'ne-zen
 Tûfî tekellüm itmede bülbül terennüm itmede
 Guncê tebessüm itmede şahî-i çemen pür-encümen
 İrdî yine şubh-i vişâl nâfe - guşâ bâd-i şimâl
 Gel seyre ey çeşm-i gazâl bâğ oldı san deşt-i Hoten
 Şâh-i cihan Sulţan Murâd Şâhenşeh-i 'âlf-nijâd
 Baħr-i 'adâlet kân-i dâd Zill-i Hudâ-yî zu'l-minen
 Dârâ-yi mülk-i saltanet Hâkân-i gerdun-menzilet
 Hân-i serîr-i ma'dilet şîr-i dilîr-i şaf-şiken
 Def' oldı ğam irişdi sûr mâtem gidüb geldî sūrūr
 N e f ' î komâ dildê fütûr şevk ile olgıl dil-figen
 Bû şîve-i güftârûnâ bû şî'r-i ma'ni-dârûnâ
 Bû nazm-i gevher-bârûnâ reşk eyler erbâb-i suhen

Vezni : 4 müstef'ilüm (= — — . —)

Bu gazeli Millî Eğitim Bakanlığı Ankara Kütübhanesi yazmaları arasında 466 (tasnif : 894.35-1) numara ile kayıtlı, h. 1230 tarihli, muahhar olmakla beraber değerli bir nüshadan aldık. Esas metinde beytlerin sırası, bizim burada naklettiğimiz gibidir. Gazellere eklenen medh beytleri maħlaş-hânedan sonraya bırakılacağından gerçek sıranın 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 6, 7 olması lâzımdır.

VI

Dünyâ dime ey dil buña künc-i ğem imiş bû
 Bir âlemi yok miħneti çok 'âlem imiş bû
 Sûdında sūrûd añlamadum ben bunuñ aşlâ
 Durdukca heman ye's ile bir mâtem imiş bû
 Mâhında maħabbet yüzi yok mihr ü vefâsîz
 Kâm alması müşkil hele ğâyet kem imiş bû
 Eflâk degül kat kat olub iden ihâta
 Zehr ile dolü mâr-i hem-ender-hem imiş bû

Gör n'eyledi kahr ile bu Nef'î gibi zâtı
Hiç dîmedi râğbet idecek âdem imiş bu

Vezni : Mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ûlün

- - - / . - - - / . - - - / . - - -

Veya : Fa'lün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün

- - / . - - - / . - - - / . - - -

Bu gazeli I, II, III ve IV numaralı gazelleri iktibâs ettiğimiz mecmûadan aldık. (Bkz. Vr. 12 a).

VII

Yâr olsa bahâr olsa dilâ Câm-i Cem olsa
Bir yerde ki her gûşesi reşk-i İrem olsa
Ol bezm-i şafâ-bahşe dilî olmasa mahrem
Ağyâr-i denînüñ yeri çâh-i 'adem olsa
Hiç durmasa devr itse kadeh bezmi pey-â-pey
Sâķî de şurâhî gibi 'âlî-himem olsa
Bir 'âleme düşsek ki elem olmasa anda
Her rind-i gedâ pâdşeh-i muhterem olsa
Gâhî leb-i sâķî vü gehî sâğar emilse
Yârân-i şafâ bûse ile muğtenem olsa
Âheng-i nevâ eylese 'uşşâķ ile muṭrib
Bir yerde o meh-pâre de ehl-i neğem olsa
Nef'î de gazeller dise mümtâz ü müselleṃ
Her bîrisi reşk-i revîş-i Muḥteşem olsa

Vezni : VI. gazelin vezni gibidir.

Bu gazeli, V. gazeli aldığımız nüshadan iktibâs ettik.

VIII

'Uḫde-i ğam vaķtidür olursa hel Nev-rûzda
Zevķ u şevķ eyyâmıdır n'evler kesel Nev-rûzda
Zâhid-î şad - sâle mest olsa yinē ma'zûrdur
Zühd ü taķvâya gelür zîrâ hâlel Nev-rûzda
'İd giçdi nev-bahâr irdi yüzün göstermedi
Bâri ol sulṭân-i ḫusn öpdürse el Nev-rûzda
Kurdı devletle yine dîvân Defter-dâr-i gül
'Âleme mihr itdi tecdîd-i 'amel Nev-rûda
Lâle sâķî ğunceler ser-mest ü nergis pür-ḫumâr
Câm-i mey nûş itmek ancak mâ-ḫaşel Nev-rûzda
Cân ü dilden tâzelerdik biz de eski derdimüz

Köhne meyle olsa hemdem bir güzel Nev-rûzda

Vezni : 3 fâ'ilâtün (= — . — —) le 1 fâ'ilün (= — . —).

Bu gazeli, V. ve VII. gazelleri iktibâs ettiğimiz nüshadan aldık.
Mağlaş beyti yoktur.

IX

Rûz-i vuşlet ola mı bir 'id ile Nev-rûz ile

Rûşenâlıkda şeb olur mı berâber rûz ile

Göz ucuyla merhabâsın kesdi çün ol bî-vefâ

Bâri hâfir yoklaşa bir gamze-i dil-dûz ile

Gündüzün bir mihr ü şeb bir mâhdur eğlencesi

Ögünürse çarh öğünsün tâli'-i firûz ile

Şayd ider murğ-i şafâ vü zevki aldıkça ele

Farqi yokdur sâgarûn şehbâz-i dest-âmûz ile

Câm-i mey 'aqlûn perîşân itse Nef'i gam degül

Dil perîşân olma tek efkâr-i gam-âmûz ile

Vezni: VIII. gazelin vezni gibidir.

Bu gazeli V., VII. ve VIII. gazelleri aldığımız nüshadan istinsâh ettik.

X

Kıt'a

Âb-i rûy-i şu'arâ Şer'i-i Bağdâdî kim

Münhaşirdür aña 'Urfî gibi icâd-i suhen

Cûy-i ma'nî iki şakq olmuş akar şahından

Yaraşur dirsem eger tab'ine Bağdâd-i suhen

Vezni: I., III. ve IV. gazellerin vezni gibidir.

Bu kıt'ayı V., VII., VIII. ve IX. gazellerin kayıtlı bulunduğu nüshadan aldık.

XI

Beyt

Yine sen istediğün yirde gezersün güzelüm

Cismümî yok yire yolunda heman hâk iderin

Vezni: I., III., IV. ve X. şiirlerin vezni gibidir.

Bu beyti *Riyâzî Tezkiresi*'ndeki Nef'i maddesinden aldık.

XII

'Uşşâkı n'içün kırmaz gamzeñ ne durur bilmem

Keskin mi degül tîği ferzâne degül mi yâ

Vezni: 2 mef'ûlü mefâflün (= . . . / . . .).

Nef'i'nin "degül mi yâ,, redifli gazeline dânil olup basma Divânında bulunmayan ve mahlas-ğâne'den evvel gelen bu beyti husûsî kütübhanemizde bulunan yazma nüshadan aldık.

XIII

Beyt

Zahm-nâk eylemedik tende ne dil kaldı ne cân
El-aman ğanzeleründen senün ey şûh-i cihân

Vezni: I., III., IV. ve X. şiirlerin vezni gibidir.

Bu beyti de bundan evvelki beyti aldığımız yazma nüshadan naklettik.

Not :

*Divan Edebiyatı Antolojisi'*nde (Bkz. VII. Fasikül, s. 418, 419) Nef'i'den alınan parçalardan Raşsiyyedeki

Meger Evren ola yâ Saçlı doru yâ Mercân
Ya Celâli ya Ğuzî yâ iki Edhem ya Hümâ

...

O Celâli ya Ğuzî de ne kadar çâpüktür
Ki olurken aña meydân-ı cihan teng fezâ

beytlerinde adı geçen at Celâli ve Ğuzî diye iki tane olmayıp Celâli Yağuzı (yağuzı) olarak bir tanedir. Zâten ikinci beytin ikinci mısırındaki «aña» ile edât olarak birinci mısırındaki «ya», bir tarafa bağlanamamaktadır. Bu itibarla bu beytler, doğru okunuş ve yazılışlarıyla şöyle olacaktır :

Meger Evren ola yâ Saçlı doru yâ Mercân
Ya Celâli Yağuzı yâ iki Edhem ya Hümâ

.....

O Celâli Yağuzı da ne kadar çâpükdür
Ki olurken aña meydân-ı cihan teng fezâ.